

Docentenhandleiding bij de Lesbrief In Europa

ter voorbereiding op **Kindermonumentendag 2018 Midden-Delfland**

Deze handleiding is bedoeld als ondersteuning voor de docent; geeft de antwoorden op de vragen in de lesbrief en tips en mogelijkheden voor eventuele verdere bespreking van de onderwerpen.

Het landelijk thema van het Open Monumentenweekend dit jaar is **In Europa**. Het doel is om de verbindingen die tussen de landen bestaan te laten zien en ervaren aan de hand van het gemeenschappelijke Europese erfgoed. Ondanks de verschillen tussen de landen zijn er ook vele overeenkomsten te ontdekken en te benoemen.

Educatieve filmpjes

Ter verduidelijking zijn enkele korte (2 à 3 minuten) educatieve filmpjes toegevoegd aan de tekst. Een filmpje kan eerst gezamenlijk bekeken worden alvorens de vragen te beantwoorden, maar het is niet noodzakelijk. Een uitzondering is het filmpje over de Romeinen – waarover specifiek een vraag wordt gesteld.

Omvang van de lesbrief.

De lesbrief is, mede door het thema, omvangrijker geworden dan gepland. Er is afwisseling gezocht tussen kijkvragen, denkvragen, opzoekvragen en doe-vragen. Het is natuurlijk mogelijk om de stof in twee delen te behandelen of een keuze te maken uit het aangeboden.

Kerdoelen

Bij het maken van de lesbrief is aansluiting gezocht bij relevante kerndoelen voor groep 7:

Oriëntatie op jezelf en de wereld – Ruimte (Kerndoel 47) en **Tijd** (Kerdoelen 52 en 53)
Kunstzinnige oriëntatie (Kerndoel 56) De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed. Bron: tule.slo.nl

Vraag 1 Over Monumenten

Vraag 1 *Welke monumenten zie je en in welk dorp staan ze?*

afb. 1. **Maasland** (molen De Drie Lelies) afb. 2. **Den Hoorn** (Antonius en Corneliskerk) afb. 3. **Schipluiden** (Trambrug)

1a *Ken jij nog andere monumenten in het dorp waar jij woont? Noem er nog eens twee:*

Hieronder enkele voorbeelden

Maasland: NH kerk Kerkplein 1, Museum De Schilpen; diverse boerderijen b.v. langs de Westgaag, diverse woningen in de 's-Herenstraat.

Den Hoorn: Boerderij aan Rijkstraatweg 1 en 12; oude oliemolen.

Schipluiden: Dorpskerk, Museum Het Tramstation, gasoliepomp aan de Dorpsstraat, in 'Woudt: De Hofwoning, de kerk, woning schoolmeester ('t Woudt behoort tot het dorp Schipluiden).

Zie verder onderstaande websites voor overzicht rijks en gemeentelijk monumenten

https://www.middendelfland.nl/monumenten/gemeentelijke-monumenten_41571/

https://www.middendelfland.nl/monumenten/rijksmonumenten_41807/

Vraag 2 In Europa

2a Noem 10 landen in Europa

Er wordt **niet specifiek** gevraagd naar landen binnen de **EU**, maar als de leerlingen dat geleerd hebben, kan ook specifiek gevraagd worden naar juist **EU-landen (anno 2017 zijn dat achtentwintig landen)**. (Zie kaartje hieronder)

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_lidstaten_van_de_Europese_Unie

Bij **2b** wordt de leerlingen gevraagd een Europees land te noemen waar ze zelf geweest zijn en in **2c** wat er hetzelfde of anders was in dat land, vergeleken met Nederland.

Ze kunnen dat b.v. in tweetallen bespreken, elkaar vertellen wat ze anders, verschillend, mooi, bijzonder vonden van dat land. Het is belangrijk dat ze zich naast landschappen en eten ook de monumenten, zoals kerken, huizen, paleizen, bruggen molens etc. herinneren. De andere grootte en hoogte van kerken bijvoorbeeld.

Bij **2d** wordt gevraagd om te kijken vanuit het **perspectief van iemand die nog nooit in Nederland/Midden-Delfland** is geweest. Wat zou je dan vinden van Midden-Delfland? Wat zou je mooi of 'anders' vinden?

Denk aan: vlak - gras - veel water - bruggen - molens - boten - koeien - veel fietsen - oude kerken etc. etc.

(Het kan vragen oproepen bij leerlingen uit niet-Westerse landen, maar kan ook goede gesprekken opleveren over hun ervaringen met ons land b.v.).

Vraag 3 Over Europa en overeenkomsten in bouwstijlen

Door de eeuwen heen heeft uitwisseling plaatsgevonden van bouwen en bouwstijlen – ook het doorgeven van tradities hoort daarbij, zoals bijvoorbeeld religieuze tradities. Daardoor zien we in Europa gelijksoortige/gelijkvormige monumenten, zoals kerken.

3a vergelijken van vier kerken in Midden Delfland - afb. interieur en exterieur.

In welke eeuw gebouwd: precieze jaartallen zijn niet bekend, vandaar dat gevraagd wordt naar de eeuw waarin de kerk is:

Rk Kerk **Den Hoorn** ca 1917 (**begin 20^e eeuw**), kerk **Maasland** rond 1250 (**13^e eeuw**), **Schipluiden** rond 1290 (**13^e eeuw**), **'t Woudt** rond 1277 (**13^e eeuw**).

De oudste kerk is die van **Maasland**. De eerste kerk van deze plaats dateert van de tweede helft van de twaalfde eeuw. De kerken van 't Woudt en Schipluiden dateren van het vierde kwart van de dertiende eeuw.

Vraag 3b Vergelijkingen exterieur kerken:

Overeenkomsten: bv hoge spitse kerktoren – steile daken – spitse langgerekte ramen.

Verschillen: kerken verschillen in hoogte en in omvang – kerktorens in het dak ingebouwd en bij de kerk van Maasland is de toren prominenter en zijn kerk en toren één geheel.

De kerk in Den Hoorn is in de zogenoemde neogotische stijl gebouwd, die kenmerkend is voor de 19e/begin 20e eeuw.

Interieurs van de Oude Kerk Maasland en de Dorpskerk Schipluiden lijken het meest op elkaar met name door de spanten in de kerk, het koor en de gelijkvormige preekstoel evenals de kroonluchters.

Vraag 3c Overeenkomsten MD kerken met Gotische kerken: steile daken, spitse kerktorens en spitse langgerekte ramen

Verschillen: MD kerken kleiner, lager en eenvoudiger dan de bijv. Franse of Engelse kerken.

afb 13 Gotische ramen als voorbeeld voor eigen ontwerp

Bron: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Maaswerk>

Vraag 4 Water is een van de verbindende elementen tussen Europese landen.

4a In welk land ontspringt de Rijn : Zwitserland

4b De Rijn stroomt door ...5....landen voordat ze Nederland binnenstroomt.

Rijn

De rivier de Rijn ontspringt in Zwitserland. In het Duits wordt hij *Rhein* genoemd en in het Frans *Rhin*. De rivier is 1238,8 kilometer lang, waarvan 800 kilometer door Duitsland stroomt. De rivier stroomt door de volgende landen:

- Zwitserland
- Liechtenstein (grensrivier met Zwitserland)
- Oostenrijk (hier komt de Rijn in de Bodensee)
- Duitsland

- Frankrijk (grensgebied met Duitsland)
- Nederland

Vraag 5 Water en polders

5a Leerlingen die in de kern van Schipluiden of Maasland wonen, wonen **niet** in een polder.

5b Noem twee Europese landen waar ook polders zijn: België, Engeland, Duitsland, Denemarken.

Twee alternatieve filmpjes voor Het maken van een polder:

<https://www.youtube.com/watch?v=4hk6lnhCNK8> Hoe ontgin je een polder?

<https://www.youtube.com/watch?v=VdFUyeucRlg> Van moeras naar droge grond: de ontginning van het veen.

5c Als gevolg van nieuwe technische ontwikkelingen voor energieopwekking (stoommachine, dieselmotor, elektriciteit) raakten de molens steeds meer in onbruik. Gemalen hebben het droogmalen overgenomen.

5d Groeneveldse molen staat in Schipluiden – vlakbij 't Woudt.

Vraag 6 Water als transportroute

6a Gebruikelijk in andere landen was dat mannen en vrouwen vaak gescheiden waren en de hooggeplaatste personen gescheiden van lagere klassen.

6b *Kijk eens goed naar afb. 209. Hoe trekt het paard de boot?*

Op afb. 20 kun je goed zien dat het **paard** de **schuit** trok met behulp van een **dik touw** dat aan een **speciale mast** op de **boot** was vast gemaakt.

6c *Wat doet de man links aan de tafel op afbeelding 21?*

Hij rookt een lange Goudse pijp! Roken mocht in de roef, maar dan moest iedereen het ermee eens zijn. Anders moest er aan dek gerookt worden.

Vraag 7 Europa en handel

7a De **Woudtse boter** was zo **beroemd** omdat de **kwaliteit zo goed was**. De boter werd niet vermengd met andere, mindere boter. Het zou verlies van hun goede naam hebben betekend en een verlaging van de boterprijs en verminderde verkoop.

7b Vervoer **per boot/trekschuit en paard en wagen**

7c en 7d m.b.t. stamboom Mogelijk moeten de leerlingen hierop voorbereid worden door ze thuis alvast te laten vragen naar namen etc.

Vraag 8a Taal

<http://oefenplein.nl/taal/86-leenwoorden>

8a Welke leenwoorden gebruiken we in het Nederlands?

We gebruiken heel veel woorden uit andere talen in het Nederlands. Hieronder noemen we een aantal woorden die uit het Engels, Frans, Duits en Latijn zijn overgenomen:

- **Engels:** computer, corner, e-mail, keeper, laptop, mountainbike, playbacks
- **Frans:** ambulance, ballon, bureau, café, chauffeur, humeur, interieur, portemonnee, surprise, type, visite
- **Duits:** schnitzel, schwalbe, überhaupt, zeppelin
- **Latijn:** agenda, datum, museum, professor, archeoloog

Leenwoorden uit andere talen dan het Engels, Frans, Duits en Latijn die we in het Nederlands gebruiken zijn bijvoorbeeld: matras (komt uit het Arabisch), thee (komt uit het Chinees), sauna (komt uit het Fins), alfabet (komt uit het Grieks), piano (komt uit het Italiaans), sushi (komt uit het Japans) en mammoet (komt uit het Russisch).

Vraag 8b Opgegraven geschiedenis

8b Romeinen komen uit **Rome - Italië** – ze heersten over Nederland van ongeveer **58 voor Chr. tot de 4^e eeuw na Chr.**

8c. Door bijvoorbeeld met een stokje of een steen te krassen in de zachte klei, voordat de pot gebakken wordt.

8d Ze werken mee aan een **opgraving**: de grond is verdeeld in vierkanten of rechthoeken – ieder heeft zijn eigen stuk grond zodat nauwkeurig opgetekend kan worden wat waar en hoe gevonden is. In de oranje kratten worden de vondsten gelegd die later verder onderzocht en gearchiveerd worden. Ook worden er foto's van gemaakt.

Vraag 9 Kasteel Keenenburg en opgegraven geschiedenis

9a De kasteelbewoners wilden graag pronken met hun rijkdom en laten zien dat ze geld hadden. Dat deden ze bijvoorbeeld door gebruiksvoorwerpen uit andere landen te kopen.

9b afb. 29 De haakjes dienden voor de heren om hun hoed op te hangen.

9c Dominee Hambrouck was bijzonder en moedig omdat hij in de **17^e eeuw met zijn gezin naar een ver en onbekend land durfde te reizen om daar te werken. Bovendien heeft hij zich daar ingezet voor het welzijn van de bevolking.**

Met de leerlingen kan een gesprek hierover gevoerd worden: Hoe zou hijzelf, maar ook zijn vrouw en kinderen zo'n reis ervaren hebben? In die tijd duurde zo'n reis (per boot) heel erg lang en was niet zonder gevaar. (Hoe lang zou dat geduurd hebben? Welke gevaren zouden ze kunnen tegenkomen?) Wat ze zouden aantreffen in Formosa was onbekend en bovendien spraken ze de taal niet en kenden ze de gewoonten en gebruiken niet. (Hoe kom je dan in contact met de bewoners? Hoe leer je de taal, etc.)

Hoe anders is het nu! We reizen veel gemakkelijker en sneller en alle informatie die we nu nodig zouden hebben voor zo'n reis is beschikbaar, b.v. via internet.

10a Duitse Orde vestigden zich in Spanje, Hongarije, Estland, Letland, Litouwen, Duitsland, Polen en Oostenrijk en natuurlijk Nederland. https://nl.wikipedia.org/wiki/Duitse_Orde

Gebruikte en/of aanbevolen bronnen:

Monumenten in de gemeente Midden-Delfland

https://www.middendelfland.nl/monumenten/gemeentelijke-monumenten_41571/

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_gemeentelijke_monumenten_in_Midden-Delfland

Rijksmonumenten:

https://www.middendelfland.nl/monumenten/rijksmonumenten_41807/

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_gemeentelijke_monumenten_in_Midden-Delfland

Diverse internetsites:

<http://cultuur.middendelfland.net/>

<https://www.google.nl/search?q=gotische+kerken+in+europa&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKewiEuPnNkZzcAhUIDOwKHYeiDFsQsAQIYA&biw=960&bih=466>

Trekvaart: <https://geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/de-zeventiende-eeuwse-trekschuit>

Diverse Jaarboeken van de Historische Vereniging Oud Schipluiden

www.historischeverenigingoud-schipluiden.nl

www.museumhettramstation